

I

Mette Frederiksens forældede verdensbillede

Jeg vil indlede med en bemærkning om, at hele sagen om Grønland og Trumps mulige røverkøb sættes i parentes i denne artikel. Emnet er derimod Mette Frederiksens nytårstale og flere interviews op til jul.

Mediernes kommentatorer har især hæftet sig ved statsministerens ”mørke tone og verdenssyn”. Et sandt trusselsbillede som i Mette Frederiksens optik må få os danskerne til at finde sammen, sætte de små særinteresser til side og være indstillet på at yde ofre – læs forringede velfærdsforanstaltninger. Det drejer sig om vores og Europas – ja hele Vestens sikkerhed og forsvaret af vores værdier.

Få kritiske røster har stillet det intrikate spørgsmål, om Mette Frederiksen med talen har indledt en fokusforskydning fra de hjemlige problemer, som unægtelig hober sig op for en upopulær SVM regering, til den Europæiske scene? Regeringen har hidtil fremstået som politisk dysfunktionel og lidet handlekraftig. Skulle antydningerne om fokusforskydning have noget på sig ville manøveren ikke være den første af sin art i verdenshistorien.

Hvad, der måske kan undre, er, at meget få har taget Mette Frederiksens ord for pålydende og stillet spørgsmålet: Er Mette Frederiksens analyse eller verdensbillede så også korrekt. Og hvad er konsekvenserne?

Mette Frederiksens verdensbillede

Men lad os tage Mette Frederiksens ord og for pålydende og kort kaste et blik på en artikel lige op til Jul med overskriften: ”Det EU, du kender, er døende”. Undertitlen lyder: ”Årtiers dansk europapolitik er lagt i graven. Forude venter et nyt EU-samarbejde, der skal håndtere en verden domineret af Putin, Trump og Xi”. En næsten profetisk formulering, som kun har et problem. Præmissen er forsimplet.

Ifølge Mette Frederiksen skal Danmark fremover være åben overfor et større og mere adækvat EU budget, optagelse af fælles EU lån for at finansiere en fond på mindst 500 mia. euro, der kan vitalisere europæisk forsvarsindustri og holde det meste af produktionen på europæisk grund. I dag går 80% af alle forsvarsinvesteringer til lande udenfor EU. Trekanten Putin – Trump – Xi Jinping refererer endvidere til en skærpet konkurrence på verdensmarkedet, hvor EU angiveligt halter bagefter og ovenikøbet lider under de selvforskyldte høje energipriser og lav vækst på randen af recession. Her kommer Draghiplanen ind, som kommissionsformand Ursula von der Leyen har bestilt som oplæg

til et radikalt skifte i EU's økonomiske politik men også i den bredere fordelingspolitik. Mette Frederiksen knytter an til Draghiplanen i sin ændrede EU kurs.

EU skal gøres konkurrencedygtig overfor de tre stormagtslande. Recepten er: kapitalcentralisering, lempelse af monopolreglerne, overførsel af ressourcer fra udviklingsfondene/samhørighedsfondene og socialfondene til en central fond som udgangspunkt for en samlet EU gældsoptagelse på 800 mia. euro. Begrundelsen er, at det skal være de store vækstvirksomheder, der skal udvikles til EU's markedsdrivere på verdensmarkedet. Samme tankegang retter sig mod den finansielle sektor. Kort sagt skal større kapitalmængder kanaliseres over i de store transnationale virksomheder, der nu til forskel fra tidligere europæisk frihandelspolitisk tænkning skal have direkte offentlig støtte til forskning, nyinvesteringer og forbedret infrastruktur. Det bliver EU's borgere og de mindre virksomheder og marginale områder, som kommer til at betale.

Som Mette Frederiksen siger i et interview: "Europa må ikke i fremtiden være afhængig af gas fra Rusland, medicin fra Asien og bilbatterier fra Kina". Forhåbentlig en eksemplificerende metafor. I modsat fald er Mette Frederiksen ved at tale Europa ind i en selvdestruktiv merkantelistisk tænkning, som i Ursula von der Leyens sprog hedder, total uafhængighed af russiske råstoffer, de-risking fra Kina og gengældelse over en mulighed protektionistisk toldpolitik fra Trumpadministrationen. Mette Frederiksen deler von der Leyens udsyn og desforuden hendes forestillinger om, at kommissionen skal optage lånene, den Europæiske Investerings Bank administrere fondene og de enkelte tilsluttede medlemslande hæfte for gælden. Her i parentes bemærket et sandt mesterstykke i, hvordan en opskruet krisesituation omformes til en magtcentralisering og styrkelse af kommissionen i en grad, der for ganske få år siden var utænkelig – ja utilbørlig ifølge "EU-sparebanden", som Danmark indtil for nylig var en del af.

Europahær?

Hvad angår de europæiske forsvarsudgifter er det i øvrigt lidt ironisk, at EU landenes forsvarsbudgetter ifølge Natos egne opgørelser er næsten fire gange så store som Ruslands og har et samlet personel, der er halvanden gang større end Ruslands. Så måske er opgaven ikke øgede investeringer men i højere grad om at gennemføre en radikal samordning dels af europæisk forsvarsproduktion, forsvarsintegration og en overordnet samlet forsvars- og kommunikationsstruktur. Men – og der er et alvorligt men. Selv ikke indenfor Nato har de enkelte lande overdraget suveræniteten til overkommandoen. Men hvis de bagved liggende tanker hos Mette Frederiksen og von der Leyen skal realiseres, bliver svaret, at medlemslandene de facto overdrager national suveræniteten til EU-kommissionen og bureaukratiet i Bruxelles.

Det betyder ikke nødvendigvis, at Mette Frederiksen tankes om et mere centraliseret eller måske stærkere integreret EU er forkerte. Men man kan nu engang ikke som ansvarligt statsoverhoved foreslå så radikale løsninger, som bl.a. indebærer afgivelse af militær- og økonomisk suverænitet uden at udfolde konsekvenserne for vælgerne. Det gør Mette Frederiksen ikke.

Ikke desto mindre udelukker hendes verdensbillede eller forståelsesramme andre muligheder. Hvilket er det mest problematiske, fordi konsekvenserne er ensbetydende med en galopperende magtspirale, som hverken bidrager til den ønskede afspænding på det europæiske kontinent eller på verdensmarkedet. Ikke nok med det vil Mette Frederiksen kurs reelt betyde, at al anden national politik – herunder velfærdspolitik – vil blive underlagt den militære logik og radikale ændring af EU's frihandelspolitik til fordel for en kommissionsstyret industripolitik som grundlag for en "genfødt" styrke på verdensmarkedet. I konkurrence med USA og Kina.

Afskrækkelse eller sikkerhedsarkitektur

Hvad der helt udelades i Mette Frederiksen verdensbillede er forestillingen om en holdbar og varig sikkerhedsarkitektur for hele Europa baseret på fælles aftaler og anerkendte konfliktløsningsmekanismer. En sikkerhedsarkitektur, der ikke er baseret på Nato men på en fælles strategisk autonomi, som bl.a. Macron gennem flere år har gjort sig til talsmand for. I Mette Frederiksen optik kan kun en samlet afskrækkelseskapasitet sikre Europa. For, som hun siger i sin tale: "Vi må ikke være naive. Selv hvis Putin underskriver en fredsaftale med Ukraine, må vi ikke tro, at han stopper der. At han vil være tilfreds. For Putin ønsker ikke fred. Han ønsker et Europa på russiske præmisser". Ja, hvis det udgangspunkt holder (hvilket der ikke er belæg for), kan der ikke skabes fred og sikkerhed i Europa uden et nederlag for russerne i Ukraine og fælles oprustning i EU. Rusland skal afskrækkes for at udelukke Putins ekspansionspolitik.

Problemet i den verdensfortolkning er, at den bygger på sand og fabrikerede forestillinger som grundlag for Vestens støtte til Ukraine og ønske om optagelse af Ukraine i Nato, som afslutning på Natos provokerende Østudvidelse siden 1992. Mette Frederiksen og andre EU statsledere besværer sig ikke med at fremlægge klar dokumentation for, at Rusland på noget tidspunkt militært og politisk skulle nære noget ønske om at ekspandere yderligere og dominere Europa. Der er derimod tale om den sørgelige situation, at Mette Frederiksen m.fl. ligger under for deres egen krigspropaganda og formulerer politik herefter.

Ruslands og Kinas ambitioner

Men nu er de jo ikke idioter i Moskva eller i Beijing, så hvad skulle få Putin og Xi Jinping til at udfordre det kollektive Vesten. En udfordring de alene målt på militære styrkeforhold ville tabe. Faktisk forholder det sig ganske omvendt. Ruslands folkeretsstridige invasion af Ukraine skal betragtes som en strategisk defensiv, og Kina har hverken historisk eller aktuelt ambitioner om global magtdominans. Tværtimod.

Men det er korrekt, at både Rusland, Kina og BRICS landene har ambitioner om et endeligt opgør med den herskende unipolære verdensorden med USA og det kollektive Vesten som overdommer og opbygge et multipolært verdensmarked med respekt for de enkelte landes ligeværdighed og gensidige respekt – uanset indre styreform. Mette Frederiksen tolker i sin nytårstale disse ambitioner som: at de ”arbejder tættere og tættere sammen. Mod os”.

Her bliver verdensbilledet til et belejringsbillede, som udelukker alle ansatser til en global sikkerhedsarkitektur eller bare en europæisk. En regional sikkerhedsarkitektur i Europa, der ikke inkluderer Rusland, vil være et luftkastel, hvilket Putin har fremført igen og igen. Tilsvarende er sikkerhed og fredelig sameksistens i hele Stillehavsregionen uden inddragelse af Kina et amerikansk fantom. Mette Frederiksens synspunkt udelukker endvidere i sin konsekvens en fælles transnational indsats for at inkludere det globale Syd i den samlede økonomiske- og politiske udvikling, fordi udviklingslandene stadig vil være klemte inde mellem ”dem og os”. Altså mellem dem, der udfordrer det unipolære verdensbillede og dets forsvarere i det dominerende Vesten.

MAGA og farvel til det kollektive Vests globale ambitioner

Man kan være enig eller uenig med Mette Frederiksens noget stereotype og forældede verdensbillede, og man kan strides om de aktuelle politiske- og økonomiske konsekvenser indenfor EU. Og afslutningen af krigen i Ukraine bliver med sikkerhed meget vanskelig uanset hvilke forestillinger, Trump gør sig. Rusland vinder krigen, men det mest interessante er, hvordan Rusland vil vinde freden på en måde, der på den ene side vil føre til varig afspænding og sikring af Ruslands strategiske sikkerhedskrav og på den anden sikrer Ukraine som neutral nationalstat.

På den anden side af selve fredsproblematikken er det nok så væsentligt, at krigen i Ukraine har eksponeret alle de centrale opbruddynamikker, der har gæret i lang tid og taget til i styrke efter først finanskrisen i 2008 og derefter Covid 19 krisen og opbruddet i den økonomiske struktur på verdensmarkedet eksemplificeret ved nedbruddet i de globale forsyningskæder.

I den kontekst fremstår Mette Frederiksens verdensbillede og forestillinger om et ”nyt EU-samarbejde” som en anakronisme, der hverken vil føre til øget

europæisk selvstændighed eller bevare de europæiske landes demokratiske grundlag.

Krigen i Ukraine og valget af Trumps MAGA i USA repræsenterer et afgørende vendepunkt. Hele det kollektive Vestens globaliseringsstrategi efter Sovjets opløsning har skabt så mange økonomiske- politiske- og geostrategiske problemer, at strategien er blevet en bremse for kapitalismens egen udvikling og ekspansion.

Trump's nationalkonservative perspektiv er ganske klart. At sikre USA's styrke gennem hård handels- og magtpolitik og genopbygning af landets industrielle styrke. Den linje vil blive forfulgt gennem nationalistisk og protektionistisk politik samt magtdemonstrationer, hvor det måtte være nødvendigt (eksempelvis i sagen omkring Grønland). Det handler ikke længere om USA's unipolære dominans og skabelse af en liberal-demokratisk verden underlagt Vestens universelle værdier. Den tid er forbi. Trumps interesse i Grønland skal først og fremmest ses som et forvarsel om en helt ny verdensscene, hvor stormagterne (USA – Kina – Rusland – Indien – måske EU) vil konkurrere om territoriale og regionale indflydelsessfærer uden smålig skelen til ideologier og værdier. Rationalet vil være at opbygge en global magtbalance, hvor stormagterne kan sikre nationale interesser og økonomisk ekspansion.

Kort sagt en periode med stormagtskonkurrence – magtafbalancering og del og hersk politik. Med alle tænkelige forbehold kan den tid, vi er på vej ind i, minde om tiden fra 1870'erne til 1918, hvor det engelske imperium var på tilbagetog og Tyskland, Frankrig og USA i fremdrift, som udgjorde direkte trusler mod Englands dominans på verdensmarkedet.

Et skifte i anmarch – en ændret linjeføring nødvendig

Hvis det her summarisk optrukne nye verdensbillede, som med al respekt kun kan have status af antagelser, holder stik, betyder det, at Mette Frederiksen's verdensbillede af i går er direkte kontraproduktivt hvad angår hendes forestillinger om fremtidens europæiske vitalitet og betydning på verdensmarkedet. Et strategisk autonomt EU/Europa forudsætter et grundlæggende opgør med forestillingerne om en unipolær verden sikret gennem det kollektive Vestens forsvar af egen dominans. Europas fremtidige styrke skal henføres til en fred i Ukraine, der både imødekommer Ruslands krav om strategisk sikkerhed og Ukraines behov som selvstændig nation for neutralitet og integration i en samlet europæisk sikkerhedsarkitektur, der inkluderer Rusland.

Mette Frederiksen's afskrækkelsesforestillinger er ikke vejen frem. De repræsenterer derimod en fastholdelse af Europa i et underordningsforhold til USA, der fremover kan forventes ensidigt at pleje egne interesser, og et omkostningsfuldt spændingsforhold til Rusland. Med andre ord må Mette

Frederiksen opgive sit forsimplede verdensbillede, hvis hun og dansk politik skal fremme et vitalt og selvstændigt EU, der insisterer på at bevare og udvikle unionens demokratiske og socialøkonomiske grundlag. Hvilket også vil være forudsætningen for at kunne indgå ligeværdige og respektfulde handels- og udviklingsaftaler med det globale Syd (som ifølge FN's handels- og udviklingsorganisation indenfor de næste fem år vil stå for 70% af verdens BNP). Som sådan er Mette Frederiksens og von der Leyens de-risking politik overfor Kina ikke alene kontraproduktiv men direkte katastrofal alene set i lyset af, at globaliseringsstrategien har frembragt et dybt integreret verdensmarked, hvor protektionisme, neomerkantilistisk industripolitik og sanktionspolitik viser sig uvirksomme selv for et land som USA.

”Vi opruster for at forhindre krig. Det er dyrt. Og det bliver endnu dyrere”. Hertil er der kun at spørge, hvilke krige og med hvem? Måske ville det være fornuftigt af Mette Frederiksen og SVM regeringen at følge anbefalingerne fra IMF og søge generel nedrustning og annullering af den omsiggribende sanktions- og destabiliseringspolitik for at forhindre en yderligere fragmentering af verdensmarkedet, som bremser den globale vækst og som konsekvensskrotte gårsdagens kompromitterede alliancepolitik.

Fremover forbliver USA ikke, som Mette Frederiksen forestiller sig, vores nærmeste allierede. Hendes forestillinger og verdensbillede har med Grønlandsspørgsmålet fået det første stød. Måske kommer det næste snart, når samtalerne om Ukraine og andre brændpunkter indledes mellem Trump og Putin.

Jan Helbak

II

Stedfortræderkrigens 360 grader

Krigen mellem Ukraine og Rusland kaldes for en stedfortræderkrig. Mellem USA, EU og Nato på den ene side og Rusland på den anden. Ukraine leverer kun slagmarken og soldater. Resten er under Natos ellers Ruslands kontrol.

Stedfortræderkrig for hvad? For fastholdelse af USA's og EU's globale dominans og Rusland i en underordnet position. Sådan som billedet tegnede sig efter 1992 under Boris Jeltsin. Billedet blev til Natos Østudvidelse, som Rusland modsatte sig, da Putin overtog præsidentposten i 2000. Ukraine blev "den røde linje", og invasionen af Ukraine i 2022 blev af Rusland defineret som en eksistenskrig for at fastholde og understrege landets strategiske sikkerhedsinteresser. Omvendt ser USA og EU Østudvidelsen og Ukraines medlemskab af Nato som en af flere operationer for at fastholde Vestens status quo. I den forstand er krigen i Ukraine også en eksistenskamp for USA, EU og Nato og som sådan en stedfortræderkrig.

Sådan er vi efterhånden vant til at se krigen. Sådan følges den hver dag af medierne. Og hvis Mette Frederiksens synspunkter til en vis grad repræsenterer opfattelsen i regeringskontorerne i EU, så udgør krigen i Ukraine også en stedfortræderkrig mod "mørkets magter": Kina, Iran, Rusland og Nord Korea. Hvad der er af interesser udenfor denne binære scene regnes enten ikke med eller fortøner sig i tågerne.

Geometrisk betragtet svarer det til, at cirklen er reduceret til 120 grader. De resterende 240 grader lades ude af betragtning. Men så er det jo heller ikke en cirkel, vi har med at gøre.

En cirkel er 360 grader

Det ville måske være klogt allerede nu at indtænke hele kloden. Altså de 360 grader, når vi beskæftiger os med stedfortræderkrigen i Ukraine. Flere lande i Latinamerika, alle landene i Centralasien (Kasakhstan, Kirgisistan, Usbekistan, Turkmenistan) og de toneangivende lande i Afrika forholder sig både politisk og ganske praktisk til krigen i Ukraine som en stedfortræderkrig, hvis udfald også får afgørende betydning for dem. Man positionerer sig allerede nu i forhold til, hvad der sker på slagmarken i Ukraine og til det geopolitiske

spil i den forbindelse – ikke at forglemme det geostrategiske og militærtekniske spil.

For at det ikke skal blive ved disse generelle betragtninger, vil jeg underbygge mine betragtninger med henvisninger til eksempler fra især Afrika af den simple grund, at det er det område, jeg kender mest til.

Flere steder i de afrikanske regeringer og i den politisk-intellektuelle elite i Nord-Vestafrika (Mali, Niger, Senegal, Guinea Bissau, Burkina Fasso og i lande som Kenya og Nigeria) følger man hele sanktionsproblematikken tæt. Det gælder bl.a. Ruslands metoder til at omgå sanktionerne. Indiens og Ruslands samhandel, og Kinas og Saudi-Arabiens samhandel i lokale valutaer diskuteres med henblik på en fremtidig tilpasning til afrikanske forhold ved en øget samhandel mellem de 54 lande.

I Sahellandene (Nordvest Afrika) er man langt fremme med eksperimenter med en fælles valuta kaldet ”eco”. Udfordringen består i at finde en tredje valuta, som de lokale kan måles i forhold til. Men det skal nok lykkedes. Man er nemlig helt på det rene med, at man ikke som Rusland kan omgå sanktioner og udelukkelse fra SWIFT med mindre, man udgør en større økonomisk- og politisk enhed. Af samme grund foregår der også tilnærmelser mellem Sahellandene, Nigeria og en eller flere af de andre Mellemafrikanske lande. (bl.a. Rwanda).

I de samme lande gennemfører regeringerne nu i ly af krigen i Ukraine juridiske opgør med olie- og gasselskaber, så disse enten overdrager det samlede ejerskab til eksempelvis Mali, Niger og Senegal, eller overdrager vigtig teknologi og knowhow til de pågældende regeringer samt åbner for nye nationale investeringer, som regeringerne kontrollerer.

I de sidste tre år har landene i Afrika og i Centralasien styrket kravet om en mere lige repræsentation i alle vigtige organer i FN. Samme krav om omrokering af styrkeforholdene formuleres i forhold til stemmevægte i IMF og WTO og adgang til G20. Man skal her tage i betragtning, at landene i Afrika og Latinamerika hidtil har betalt en eksorbitant høj rente, når de låner penge i IMF. Derfor er de havnet i en strukturel gælds fælde. I forvejen svækkes de hver eneste dag, fordi lånene udstedes i dollar, som konstant styrkes i forhold til de lokale valutaer. Inflationen på det afrikanske kontinent er således et vestligt skabt strukturelt fænomen.

Den unge generation kræver forandringer

Overordnet gælder det for flere af de nye politiske bevægelser (hovedsageligt ledet af unge) i de afrikanske lande, at man stræber efter et opgør med ”kolonialismens økonomiske struktur”, der uforandret vil vedblive med at fastholde

Afrika som et politisk-social ustabil kontinent i økonomisk afhængighed. Nu vejrer man morgenluft flere steder og følger de mange slag om Ukraine med nøjagtig samme interesse, som i resten af verden. (Der diskuteres indgående og meget seriøst på de afrikanske sociale medier).

Afrika som helhed importerer 85% af alle basisfødevarer, selv om man så rigeligt kunne være selvforsynende. I stedet importerer man f.eks. korn fra Frankrig på trods af, at de samme sorter kunne produceres billigere flere steder på kontinentet. Omvendt er man op gennem kolonitiden og frem til i dag blevet tvunget til at producere nicheprodukter til eksport så som chokolade, kaffe mv.

De fleste lande på kontinentet importerer næsten al energi, selv om de kunne producere det hele selv og være selvforsynende med vedvarende energi. Landene fastholdes i tilbagestående industrielle infrastrukturer og lavkvalitetsproduktion til eksport og forhindres i at udvikle eller overtage avanceret teknologi enten på grund af låneaftalerne eller de udbredte investeringsaftaler med vestlige firmaer og långivere. På den måde har Afrika indtil nu været afskåret fra udvikle et kontinentalt vækstmarked.

Kort sagt, som det udtrykkes af økonomen Fadhel Kaboub, kan de afrikanske lande vedtage ligeså mange demokratiske forfatninger, de vil. Det dæmper ikke op for korrupsion, nepotisme og politisk vold. For når det politiske regnebræt skal gøres op, og regeringerne prioritere projekter, er det den økonomiske afhængighed, som svinger taktstokken.

Samme økonom og flere med ham refererer til mange forskellige Panafrikanske konferencer, hvor et opgør ikke kun med den kulturelle- og politiske kolonialisme men nok så meget den økonomiske igen og igen er på dagsordenen. Og diskussionerne og de fremlagte planer er mangedoblet sideløbende med udviklingen i krigen i Ukraine. Man skal i den forbindelse tage i betragtning, at de nye politiske generationer er meget unge og betydeligt bedre uddannede end deres forældre. Det er først og fremmest dem, der som nye regeringsledere og bevidste støtter repræsenterer verdens ”yngste” kontinent.

Udfaldet af stedfortræderkrigen får betydning for frigørelsesprocessen i Afrika

Alt i alt følger regeringerne, de politiske eliter og de unge bevægelser i Centralasien og Afrika fredsforhandlingsspillet i Ukraine med enorm interesse. Vinder Rusland krigen, og indgås der en varig og retfærdig fredsaftale? Kommer der en sikkerhedsarkitektur for Europa-Eurasien, som kunne omsættes til en lignende sikkerhedsarkitektur for det afrikanske kontinent og Centralasien? Hvad sker der med alle sanktionerne overfor Rusland og Kina, og hvad får det af konsekvenser for sanktionerne overfor Iran og Syrien? Hvordan skal de

afrikanske lande sikre sig mod sanktioner, når opgøret med den koloniale struktur tager fart? Hvordan kan man omgå dollardominansen og fremover indgå lokale handelsaftaler og sikkerhedsaftaler, som fremmer de afrikanske landes nationale suverænitet og uafhængighed?

Disse spørgsmål og konturerne af løsninger har været på vej siden 2008. Stedfortræderkrigen i Ukraine har først og fremmest accelereret processen og givet den mere fast form. Eksempelvis har man noteret sig hvor arrogant og ynkeligt, Frankrig har optrådt i Sahelområdet og samtidigt flakset frem og tilbage hvad angår positioner i forhold til stedfortræderkrigen i Ukraine. Nu tvinges alle franske tropper til at forlade Sahelområdet. I Afrika kan man jo også følge med i de politiske og strategiske uenigheder i EU og kan som alle andre forestille sig øgede spændinger mellem EU og USA. Og ikke mindst har stedfortræderkrigen øget Ruslands og Kinas interesse i at omgå Vestens dominans ved at udbygge det gode forhold til landene i det Globale Syd gennem produktive handels- og investeringsaftaler.

Den samme interesse for ligeværdigt økonomisk samarbejde med Afrika udvises også af Tyrkiet, Indien og Brasilien. Alle har de gennem BRICS en fælles interesse i at investere i Afrikas antikolonialisme og Centralasiens selvstændiggørelse.

Så som meget andet her i tilværelsen kan en enkelt begivenhed, en enkelt intervention eller konflikt sætte gang i en række begivenheder og oprud i ellers stabile – eller i hvert fald antaget stabile – strukturer og skabe politisk-økonomiske- og geopolitiske forskydninger med en rækkevidde og kompleksitet, der rækker langt ud over arnestedet. I dette tilfælde stedfortræderkrigen i Ukraine. Af den grund kan der være politisk fornuft i at se krigen i et globalt 360 graders perspektiv og ikke i det binære forhold, som vi har for vane i dag. Alene af den grund, at det i en generel oprudssituation kan være fornuftigt at se sig over skulderen.

Jan Helbak

III

Er demokratiet truet?

Det har ikke skortet på artikler i alverdens aviser, der mener, at det amerikanske demokrati er truet med de kaskader af præsidentielle dekretter og forordninger, som Trump satte i værk umiddelbart efter sin indtræden som præsident. Flere medier og lederskribenter er gået skridtet videre og kaldt Trump en autokrat omgivet af et magtfuldt oligarki – in casu de store techgiganter.

Vi har de seneste uger fået en forsmag på, at Trumpadministrationen agter at gå hele vejen for at teste de forfatningsmæssige muligheder for at styrke den præsidentielle magt og begrænse Kongressens reelle politiske indflydelse. At Trump har fart på og længe har forberedt sig herpå skyldes, at han skal nå at gennemføre det meste af sit program inden midtvejsvalget om to år, hvor Republikanerne kan miste flertallet i Repræsentanternes Hus.

Truer Trumps forordninger demokratiet?

Udgør de mange præsidentielle dekretter og forordninger så en trussel mod demokratiet – eller rettere det amerikanske demokrati? Indtil videre er det ikke dokumenteret, og der er ikke fældet domme i de tilfælde, hvor en forordning er indbragt for en domstol som forfatningsstridig. Hvis det så viser sig i løbet af den kommende periode, at kun få forordninger er forfatningsstridige ifølge domstolene og af samme grund annulleres, ja så er demokratiet vel ikke truet som sådan. For magtdelingen virker øjensynligt, og det er som bekendt kernen i det liberale demokrati. Det er den, som Trump med sin politik bevidst forsøger at udfordre.

Helt aktuelt er tre af Trumps forordninger havnet i retssystemet. Det drejer sig om statsborgerskab til børn af legale indvandrere, afskedigelse af mange ledende medarbejdere i statsadministrationen og den midlertidige suspension af hjælpeprogrammer. Det er dog værd at bemærke, at det juridiske spil, der er gået i gang, handler mindre om indhold og mere om overholdelse af processuelle forskrifter.

En eksemplarisk artikel i Financial Times

Af de mange kommentarer til Trumps ageren har jeg især hæftet mig ved en artikel af Gideon Rachman i Financial Times med titlen: “Trump the contest between two visions of democracy”. Artiklen er eksemplarisk nøgtern og præget af omtanke.

Gideon Rachman refererer først til en almindeligt udbredt sondring mellem processuelt demokrati som metode til at vælge ledere og på den anden side demokrati, der som politisk system skal styrke den folkelige indflydelse på beslutningerne.

Uden selv at tage eksplicit stilling refererer Gideon Rachman i forlængelse af sin distinktion til en opinionsmåling før valget, hvor 76% af respondenterne angav, at demokratiet er truet. Men at kun 7% mente, at spørgsmålet havde den store betydning i valgkampen. Efter Trumps indsættelse som præsident viser en anden meningsmåling, at 2/3 af Demokrater og 80% af Republikanere udtrykker mistillid til både regering, Kongres og medierne.

På baggrund af de to undersøgelser konkluderer Gideon Rachman: at "hvis vælgerne føler sig ekskluderet og ikke styrket af det politiske system, kan de tilsidesætte liberale værdier til fordel for en "stærk mand", som kan få tingene gjort".

Gideon Rachman antyder hermed, at Trump er vokset ud af et dysfunktionelt parlamentarisk system og en utilstrækkelig forfatning, hvor det liberale systems værdifulde særkende – "check and balances" – rent faktisk ikke fungerer. Et demokratisk system, hvor magten er centraliseret hos præsidenten og hans administration og hos domstolene, og hvor parlamenterne de facto ikke længere er repræsentative og end ikke magter at holde den udøvende magt i skak.

Logikken brister

Så eksplicit er Gideon Rachman dog ikke i sin analyse. Men antydningerne tjener dog som afsæt for artiklens vigtige afsluttende bemærkninger, der understreger hans egen liberal demokratiske analysevinkel. "Hvis støtterne af det liberale demokrati ønsker at vinde kampen, er modstand og åbne vredesudbrud ikke nok. De må tilbagevise "de stærke mænds" argumenter og de illiberale demokraters.....". "De liberale må også påvise, at autoritære ledere har en tilbøjelighed til at styrke egen magt og loyale støtter og ikke folket. Korrupsion er et næsten uundgåeligt resultat".

Her brister logikken for Gideon Rachman. Han har selv henvist til flere undersøgelser, der viser, at folket/flertallet af befolkningen ikke har tillid til hverken den politiske elite eller de politiske institutioner. Lignende meningsmålinger er foretaget i de fleste lande i Europa og med samme resultat. De adspurgte har ikke tillid til, at politikerne interesserer sig for befolkningens almindelige dagligdags problemer og heller ikke til, at man bliver fortalt sandheden om, hvad der foregår bag de lukkede døre. Og for at summere oplever man et større og større gab mellem det almindelige liv udenfor murene og magtens centrum. Man oplever sig ikke repræsenteret, hvilket som bekendt er nerven i det repræsentative demokrati.

Så hvad er det for argumenter, som Gideon Rachman og andre mener, der skal føres i marken for at overbevise befolkningen og tilbagevise fremkomsten af ”stærke mænd”?

Svaret forbliver abstrakt. Kritikerne af Trump og karakteristikken af ham som autokrat, der truer demokratiet, er de samme kritikere, som ikke vil indse, at Trump som præsident og hans bestræbelser for at styrke præsidentmagten og begrænse parlamentet netop skyldes, at den demokratiform, de hylder, enten ikke fungerer eller i hvert fald har svære betingelser.

Selv herhjemme viser Emil Hustedes undersøgelse og rapport – ”Fremmedgørelse og resonans på Christiansborg” – som er en del af ”Magtudredningen 2.0”, at mere og mere magt flyttes fra Folketinget til regeringen og det juridiske system, og at flere af de interviewede Christiansborgpolitikere føler sig magtesløse og så godt som uden reel indflydelse. Jørgen Grønnegaard Christensen titulerer sit bidrag ”Forligsparlamentarisme – ministerstyret og centraladministrationen” i sin undersøgelse af de senere års institutionelle magtforskydninger. Hvis de to bidrag er dækkende, kan det vel ikke komme bag på nogen, at et flertal af befolkningen oplever et system og en politisk-teknisk elite, der har lukket sig om sig selv.

Samfundets socioøkonomiske modsætninger underløber det liberale demokrati

Vil det sige, at argumenterne ikke findes? Selvfølgelig gør de det, men de opnår først overbevisningens kraft, hvis det kritiske blik også vendes indad og fokuserer på det fundament, som argumenterne udgår fra. Her bliver det stadigt tydeligere, at markedsfundamentalismen og globaliseringstrategiens uregulerede ekspansion over fyrré år har undermineret den demokratiske bygning, som garanti for befolkningens almindelige tryghed og samfundets stabilitet. I tilgift har dyrkelsen af det kapitalistiske markeds uomgængelighed og bundlinjetænkningen i alt ligeledes skabt de oligarker, som har stået bag Jo Biden og nu Trump. Oligarkerne tilhører godt nok forskellige grupper i den økonomiske elite, men deres magt og indflydelse helt ind i statsapparaternes dybde er ikke forskellig.

De øverste 10% af samfundsgrupperne besidder så stor rigdom, og deres individuelle beslutninger om investeringer, hvad de investerer i og hvorhenne har så vidtgående konsekvenser, at endnu ingen politisk parlamentarisk magt i hverken USA eller Europa reelt har været i stand til at regulere deres vilkårlige private beslutninger, selv om de har afgørende betydning for hele befolkningens levevilkår. Derfor vil Gideon Rachmans ønskede argumenter forblive uvirksomme.

Lad os nu antage, at vælgerne vender sig mod Trump eller hans europæiske allierede, Marine Le Pen eller Alice Weidel, når det går op for dem, at de ikke repræsenterer løsningen på de mange samfundsmæssige problemer, som de har slået sig op på. Hvem skal så løse dem? De falledede politiske systemer og gabet mellem folket og dets repræsentanter har jo ikke ændret sig i mellemtiden. Det er i det magtvakuum, at de autoritære og forfatningsstridige tendenser kan blive til virkelighed.

Eller sagt afslutningsvis er svaret på den politiske suppedas de liberale demokratier befinder sig i ikke en forherligelse af det, der var før Trump. Ikke formelle og akademiske institutionsanalyser i den hensigt at få de demokratiske institutioner til at fungere bedre, men en radikal kritik af den politiske økonomiske virkelighed. Den kapitalistiske markedsøkonomis kolonisering af samfundenes politiske og civile liv og dermed af det liberale demokrati.

Jan Helbak